

Бессмертна С.Ф.

Психолого-педагогічні підходи до роботи із обдарованими учнями

Анотація. У статті висвітлено психолого-педагогічні аспекти феномену обдарованості. Означено сутність поняття «обдарована дитина», окреслено психологічні характеристики пізнавальної діяльності обдарованих учнів. Автор наводить результати емпіричного вивчення пізнавальної активності школярів юнацького віку. Наголошено на актуальності проблеми розвитку обдарованості особистості у системі освіти. Детально розглядається проблема організації роботи вчителя із обдарованими учнями. Значна увага приділяється основним підходам до роботи із обдарованими учнями у закладах середньої освіти.

Ключові слова: обдарована дитина, розвиток, пізнавальна активність, творчість, креативність.

С.Ф.Бессмертная. Психолого-педагогические подходы к работе с одаренными учениками

Аннотация. В статье освещены психолого-педагогические аспекты феномена одаренности. Отмечена сущность понятия «одаренный ребенок», определены психологические характеристики познавательной деятельности одаренных учащихся. Автор приводит результаты эмпирического изучения познавательной активности школьников юношеского возраста. Отмечено актуальность проблемы развития одаренности личности в системе образования. Подробно рассматривается проблема организации работы учителя с одаренными учениками. Значительное внимание уделяется основным подходам к работе с одаренными учащимися в учреждениях среднего образования.

Ключевые слова: одаренный ребенок, развитие, познавательная активность, творчество, креативность.

S.F.Bessmertna. Psychological and pedagogical approaches to work with gifted students

Abstract. The article highlights the psychological and pedagogical aspects of the phenomenon of giftedness. The essence of the concept of “gifted child” is noted, the psychological characteristics of the cognitive activity of gifted students are defined. The author presents the results of an empirical study of the cognitive activity of youthful schoolchildren. The urgency of the problem of development of gifted personality in the education system is noted. The problem of organizing the work of a teacher with gifted students is considered in detail. Considerable attention is paid to basic approaches to working with gifted students in secondary education institutions.

Key words: gifted child, development, cognitive activity, creativity, creativity.

Постановка проблеми. У новій соціокультурній ситуації, що активно розгортається у період сучасного реформування суспільства, гуманістична парадигма є основною ідеєю психолого-педагогічного мислення. Основною цінністю гуманістичного особистісно-орієнтованого устаткування виступає творчість як спосіб розвитку людини в культурі. Творча орієнтація навчання і виховання дозволяє здійснювати індивідуально-орієнтований розвиток обдарованої дитини як суб'єкта життя, культури й історії.

У сучасному інформаційному суспільстві існує гостра соціальна потреба у творчих особистостях. Розвиток у школярів творчого мислення, реалізація векторів обдарованості – одна із найважливіших задач сьогоденної школи.

Проблемам розвитку обдарованості особистості присвячені чисельні дослідження зарубіжних (Дж.Гілфорд, Е.Торранс, Л.Термен, Р.Стернберг та ін.) та вітчизняних (Г.О.Балл, В.Н.Дружинін, Н.М.Макаренко, В.О.Моляко Я.А.Пономарьов, В.Н.Пушкін та ін.) науковців. У проблемному полі дослідження здібностей психологами представлені різноманітні концепції розуміння обдарованості: від однофакторних моделей інтелектуальних здібностей до системних інтерпретацій обдарованості різних типів (музичної, художньої, організаторської, лідерської тощо) [1; 2; 3 та ін.]. Разом з тим, наявність значної кількості наукових течій, шкіл, авторів, котрі висловлюють часто протилежні погляди на природу та розвиток обдарованості, залишають дану проблему відкритою для дискусій. Недостатньо представленими є, на наш погляд, і проблеми психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості у навчально-виховному процесі.

У форматі даного дослідження ми мали за мету окреслення проблеми напрацювання психолого-педагогічних підходів до роботи із обдарованими учнями в умовах гуманізації освіти.

Аналіз досліджень і публікацій з теми. Поняттям «обдарована дитина» традиційно означають таких дітей, котрі виділяються серед своїх однолітків яскраво вираженими успіхами у досягненні результатів діяльності, що перевищують умовний «середній» рівень [5, с.64].

Серед психологічних характеристик пізнавальної сфери обдарованих дітей науковці [1; 3; 4; 5] називають такі як допитливість – постійна потреба у пізнанні; сенситивність (чутливість) до

проблем – здатність бачити суперечності, незвичайне; високий рівень розвитку логічного мислення – здатність діяти відповідно до законів логіки; підвищений інтерес до задач дивергентного типу – створення кількох рішень при розв’язанні пізнавальних задач; оригінальність мислення – здатність висувати незвичайні ідеї; гнучкість мислення – здатність швидко і легко знаходити нові стратегії рішення, встановлювати асоціативні зв’язки; продуктивність мислення – здатність до генерування великої кількості ідей; здатність до прогнозування – високий рівень розвитку уяви, інтуїції, глибини аналізу; відмінна пам’ять – здатність зберігати великий обсяг інформації; здатність до оцінювання як похідна від критичного мислення – здатність оцінювати продукти власної діяльності, розуміння власних та чужих думок та вчинків [4, с.56].

Разом з тим, навчання обдарованих дітей не є систематизованим, що породжує ряд труднощів соціального дорослішання обдарованої дитини, її ізоляваність від світу однолітків. Аналіз теоретичних джерел та особистий досвід роботи із обдарованими учнями дозволяють нам стверджувати, що до когорти обдарованих, окрім дітей із екстраординарними проявами здібностей, можна також віднести дітей із достатнім пізнавальним потенціалом. Але саме ці діти за умов традиційного (пояснювально-ілюстративного) навчального процесу не завжди здатні виявити свої потенційні ресурси. Відсутність професійного психолого-педагогічного алгоритму сприяння розвитку кожної дитини унеможливають повноцінну підтримку обдарованості школярів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Задля перевірки наявного серед сучасної когорти старшокласників рівня розвитку пізнавальної активності нами було здійснено емпіричне дослідження із використанням діагностичного ресурсу тесту Б.К.Пашнева. Вибірку склали учні старшої школи (N=27) КЗШ I-II ступенів № 64.

Узагальнені результати вимірювання представлені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні розвитку пізнавальної активності старшокласників

Рівень пізнавальної активності	Показник по вибірці (N=27), у %
--------------------------------	---------------------------------

Високий (100 – 75 балів)	7,4
Достатній (75 – 50 балів)	22,2
Середній (50 – 30 балів)	51,8
Низький (<30 балів)	18,6

Аналізуючи отримані дані, можемо зробити висновок стосовно того, що в учнів вибіркової сукупності значно переважає середній рівень розвитку пізнавальної активності (51,8% респондентів). Мало вираженими є достатній і низький рівні (22,2 % та 18,6%), тоді як високий рівень пізнавальної активності взагалі має несуттєві показники виявлення (7,4%). Тож, в умовах розбудови Нової української школи вчитель має, перш за все, сприяти розвитку потенційного ресурсу школярів, виявляти і підтримувати обдарованість кожного.

Система роботи із обдарованими учнями в закладах освіти має ґрунтуватися на основних методологічних підходах психолого-педагогічного супроводу [6] особистості:

- 1) діяльнісно-творчому, що забезпечує моделювання освітнього процесу на основі цілепокладання, організації, контролю й рефлексійного аналізу, передбачає формування внутрішньої пізнавальної мотивації кожного суб'єкта навчально-виховного простору, розкриття творчого потенціалу та його реалізацію у діяльності;
- 2) синергетичному, який націлює на усвідомлення та ресурсне впровадження обдарованості у діяльність, що реалізується у синергійній цілісності людини в її особистісному становленні;
- 3) аксіологічному, що передбачає вибір особистісно-значущої системи розвитку та саморозвитку, індивідуальної освітньої траєкторії, урахування потенційних можливостей, ціннісних настанов, освітньо-особистісних потреб і запитів учнів;
- 4) системному, за якого робота із обдарованими учнями виступає цілеспрямованою, скоординованою творчою діяльністю всіх суб'єктів навчального процесу (самого учня, вчителя-предметника, керівника-тьютора, адміністрації та ін.);
- 5) компетентнісному, що зумовлює оптимізацію індивідуальної освітньої траєкторії кожного суб'єкта, розвиток компетентностей, ініціювання нових цілей;
- 6) праксеологічному (від давн.-грецьк. *πράξις* – діяльність, *λογία* – наука, вчення; мистецтво «дії»), що допомагає вчителеві розробляти, апробувати норми професійно-педагогічної

діяльності, здійснювати пошук способів розвитку обдарованості учнів, організувати оптимальну інноваційну діяльність.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Узагальнення теоретичних і емпіричних вимірів проблеми дозволяє зробити висновок, що розвиток обдарованості школярів є системно-інтегративною діяльністю. За для реалізації оптимального психодідактичного підходу до навчання обдарованих дітей необхідно створювати ефективне (особистісно зорієнтоване) освітнє середовище; впроваджувати експериментальні навчальні програми із урахуванням психологічних закономірностей розвитку обдарованої особистості та можливостей варіативної частини навчального плану школи; здійснювати пошук, відбір, діагностування та системний психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей; систематично здійснювати модернізацію методів та засобів навчання, спрямованих на активізацію пізнавально-творчих потенцій обдарованих дітей (прискорення та збагачення навчання, поглиблення та проблематизація навчального матеріалу, індивідуалізація процесу, підвищення соціальної компетентності школярів тощо).

Список використаної літератури

1. Лейтес Н. С. *Возрастная одаренность школьников*. Москва: Академия, 2001. 320 с.
2. Макаренко Н. М. *Самостійне вивчення курсу «Психологія обдарованої дитини»: навч. посіб.* Кривий Ріг : Видавничий дім, 2010. 186 с.
3. *Одаренные дети* : пер. с англ.; под ред. Г. В. Бурменской и В. М. Слущкого. Москва: Прогресс, 1991. 376 с.

4. Савенков А. И. *Одаренный ребенок дома и в школе*. Екатеринбург: У-Фактория, 2004. 272 с.

5. Токарева Н. М. *Основы педагогической психологии* : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг : ТОВ «НВП «Інтерсервіс»», 2013. 158 с.

6. Токарева Н. М. *Модельовання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору*: монографія. Кривий Ріг : ТОВ ВВП «ІНТЕРСЕРВІС», 2015. 448 с.